

Starożytność

- **Epika**

Twórca wzoru poematu bohaterskiego, nazywanego eposem, był **Homer**. Epos to utwór opowiadający dzieje jakichś legendarnych bohaterów na tle ważnych dla danej społeczności wydarzeń. Cechuje się przenikaniem dwóch płaszczyzn: świata ludzi i bogów, patosem (osiągniętym m. in. dzięki stałym epitetom i porównaniom homeryckim), występowaniem inwokacji i specjalnej miary wiersza.

Tematem „Iliady” jest epizod z wojny trojańskiej, natomiast „Odysei ” – dziesięcioletnia wędrówka Odyseusza na rodzinną Itakę, gdzie czeka na niego wierna żona Penelopa. W drugim eposie występuje topos homo viator, czyli człowieka wędrowca, ukazuje on życie człowieka jak wędrówkę do miejsca, które uznaje on za ideał domu lub ojczyzny.

Głównym bohaterem „Iliady” jest Achilles, który mści się na Hektorze za śmierć przyjaciela -Patroklosa. Najpierw zabija go w pojedynku, a później hańbi jego zwłoki. Dopiero, gdy do obozu Greków przychodzi nocą Priam, jego gniew ustępuje i oddaje zwłoki Hektora ojcu.

- **Liryka**

Narodziła się w starożytnej Grecji, ze śpiewu przy akompaniamencie instrumentu strunowego. Od Tyrtajosa zachęcającego do oddania życia za ojczyznę wywodzi się poezja tyrtejska. Od Anakreonta anakreontyki – pogodne pieśni sławiące dobrą zabawę przy muzyce i winie. Od Simonidesa, który sławił bohaterstwo Spartan pod Termopilami, epigramat-wiersz na pomniku. Od Teokryta sielanka-utwór opiewający uroki wiejskiego życia.

Najważniejszy był poeta rzymski Horacy. Najważniejszą część jego liryki stanowią ody (pieśni) skierowane do przyjaciół. Głosił w nich swoją mądrość życiową, będącą połączeniem stoicyzmu i epikureizmu. Zalecał, by trzymać się złotego środka, nie rozmyślać o przyszłości i korzystać z uroków życia (carpe diem). Często przypomina o śmierci, ale myśl o niej skłania go do jeszcze większego zachwyty życiem.

Ważnym utworem Horacego jest pieśń „Wzniosłem sobie pomnik”, w której jako

pierwszy wyraził przekonanie o nieśmiertelnej sławie poety (non omnis moriar).

- **Tragedia**

Narodziła się z obrzędów religijnych ku czci boga Dionizosa. Zawsze przedstawia nieprzewyciężony konflikt między dążeniami jakiejś wybitnej osoby a siłami wyższymi (bogami, losem, prawem, moralnością), prowadzący do nieuchronnej klęski bohatera. Ważną rolę odgrywa przeznaczenie, tajemnicza siła, której można ulec w sposób godny lub niegodny. O godną klęskę walczą bohaterowie.

Ciąży na nich wina tragiczna, bowiem błędnie oceniając swoją sytuację, ściągają na siebie klęskę.

Tragedia pełniła funkcję oczyszczającą.

Inne jej cechy to: specyficzna budowa z podziałem na sceny z udziałem aktorów i pieśni chóru, chór komentujący wydarzenia, zasada trzech jedności (miejsca, akcji i czasu).

Trzech wielkich tragików: Ajschylos, Sofokles, Eurypides.

Sofokles „Król Edyp”

Temat zaczerpnięty z mitu o rodzie Labdakidów. Akcja tragedii rozpoczyna się, gdy w Tebach panuje zaraza (ziemia nie rodzi plonów, a dzieci rodzą się martwe), Edyp chcąc ratować swoje miasto, zasięga rady wyroczni. Okazuje się, że trzeba wygnać zabójcę poprzedniego króla – Lajosa. Chociaż wróżbita Tejrezjasz od razu wyjawia, kto jest zabójcą, jednak Edyp nie wierzy mu. Prowadzi śledztwo, żeby odkryć prawdę. Dzięki rozmowom Edypa z Jokastą, Posłańcem z Koryntu i Sługą czytelnik poznaje przeszłość bohatera. Gdy był niemowlęciem, rodzice: Lajos i Jokasta kazali go porzucić w górach, bo przepowiednia mówiła, że zabije ojca i ożeni się z matką. Sługa ulitował się nad nim i oddał go Pasterzowi z Koryntu. Ten przekazał go bezdzietnej parze królewskiej w swoim mieście. Gdy Edyp dorósł dowiedział się o przepowiedni, dlatego porzucił Korynt (nie wiedział, że Polybos i Merope byli jego przybranymi rodzicami). Na drodze zabił swojego rodzonego ojca, potem rozwiązał zagadkę Sfinksa i w nagrodę dostał matkę za żonę. Miał z nią czworo dzieci. Po odkryciu prawdy Jokasta popełniła samobójstwo, a Edyp oślepił się i poszedł na wygnanie.

Edyp ma wszystkie cechy bohatera tragicznego, przede wszystkim prowadzi heroiczną walkę ze swoim przeznaczeniem, a następnie z determinacją dąży do ujawnienia prawdy, choć jest to równoznaczne z jego klęską. Bohatera można też uznać za wzór władcy.

W tragedii ważna jest pieśń chóru „O śmiertelnych pokolenia! Życie wasze to cień cienia!”, w której zawarta jest pesymistyczna koncepcja ludzkiego życia. Jest ono

zmienne i szybko przemija.

Sofokles „Antygona”

Antygona mówi o zakazie wydanym przez Kreona dotyczącym grzebania zwłok Polinejsesa. Kreon uznał go za zdrajcę, ponieważ sprowadził obce wojsko przeciw Tebom. Antygona prosi swoją siostrę Ismenę o pomoc w pochowaniu brata. **Bohaterka kieruje się miłością do brata, prawami bogów, które nakazują grzebać umarłych i prawami jednostki.** Antygona jest buntowniczką, w imię ważnych dla siebie wartości przeciwstawia się władcy. Ismena jest posłuszna królowi, boi się złamać jego zakaz. Antygona zostaje skazana na śmierć, ale sama wiesza się w grobowcu, w którym zostaje zamknięta.

Kreon jest despotą, wydaje surowe prawo, w swoim przekonaniu działa dla dobra państwa. Kieruje się też rozumem. Nie ulega prośbom syna Hajmona, słucha dopiero Tyrezjasza, ale jest już za późno. Doprowadził do śmierci Antygony, Hajmona i Tyrezjasza.

W utworze jest ukazany **konflikt tragiczny** pomiędzy wartościami niezdolnymi do współistnienia. Są to racje Antygony i Kreona.

- **Biblia**

Jest ważna jako źródło kultury europejskiej.

Księga Hioba – problem niezawinionego cierpienia.

Główny bohater żyje w Ziemi Us, ma dziesięcioro dzieci, jest człowiekiem zamożnym, bogobojnym i prawym. Bóg wystawia jego wiarę na próbę. Najpierw traci majątek, później dzieci, w końcu zdrowie (zachorował na trąd). Zasadniczą część księgi stanowią dialogi Hioba z przyjaciółmi, którzy widzą w jego cierpieniu karę za grzechy, oraz lamentacje bohatera. Mimo że cierpi i pragnie umrzeć, nie buntuje się przeciwko Bogu. Jego postawa zostaje wynagrodzona- Bóg daje mu nowe dzieci, dwa razy większy majątek i długie życie. Księga poucza o tym, że cierpienie nie jest karą ani dowodem niesprawiedliwości Boga (tak uważała żona Hioba). Człowiek może przyjąć wobec niego określoną postawę.

Księga Kohelecia- topos vanitas.

Autor poddaje ocenie różne wartości np. mądrość, sławę, bogactwo, każdą określa jako marność. Wiele razy powtarza myśl :„Marność nad marnościami i wszystko marność”, która oznacza, że wszystko, o co zabiegają ludzie, przemija. Kaznodzieja radzi, by korzystać z życia, ale bać się Boga.

Biblijne przypowieści

Przypowieść to utwór, który ma sens dosłowny i sens przenośny. Właściwa interpretacja wymaga przejścia od pierwszego do drugiego. Przykłady, które warto zapamiętać : przypowieść o miłosiernym Samarytaninie, przypowieść o synu marnotrawnym.

Apokalipsa św. Jana

Ostatnia część Nowego Testamentu miała nieść nadzieję chrześcijanom. Zapowiada koniec świata i powstanie Nowego Jeruzalem, czyli powstania Państwa Zbawionych. Księga jest napisana językiem, nasyconym symbolami, np. czterej jeźdźcy Apokalipsy zapowiadają nieszczęścia wojny.

- **Mitologia**

Mity dotyczą sfery świętości – sacrum, którą rządzi tajemnicza, nadludzka siła, budząca strach i fascynację (bogowie, fatum) . Przeciwnością sacrum jest profanum- sfera doświadczeń codziennych, pozbawionych cudowności. Mity są źródłem archetypów, czyli prawzorów ludzkich postaw.

Narcyz- piękny młodzieniec wzgardził miłością nimfy Echo, za co został ukarany przez Afrodytę miłością do siebie samego, do własnej urody, którą dostrzegł , gdy pił wodę ze źródła. Umarł z powodu tej nieodwzajemnionej miłości, a po śmierci został zamieniony w kwiat nazwany jego imieniem. Postawa narcystyczna to zapatrzenie w siebie, umiłowanie siebie.

Prometeusz jest symbolem buntu przeciwko bogom w imię dobra ogółu. Prometeusz wykradł bogom ogień i dał go ludziom. Został za to surowo ukarany- przykuto go do skał Kaukazu, a sęp wyjada mu wiecznie odrastającą wątrobę. Bogowie ukarali też ludzi, zsyłając Pandorę z puszką zawierającą wszelkie nieszczęścia i choroby. Od imienia tytana pochodzi nazwa postawy prometeizm powszechnej w literaturze romantyzmu.

Szyf zdradził tajemnicę bogów, a następnie usiłował ich przechytrzyć, żeby zapewnić sobie nieśmiertelność. Został ukarany pracą bez końca , w Hadesie musi wtaczać kamień na szczyt góry, który zawsze wysuwa mu się z rąk. Archetyp pracy bez końca, absurdu ludzkiego losu wg Alberta Camusa.

Tezeusz w labiryncie- Tezeusz podjął się zabicia Minotaura, syna króla Krety Minosa, który był pół bykiem i pół człowiekiem. Heros zabił potwora dzięki pomocy Ariadny, dostał od niej nić, która umożliwiła mu wydostanie się z labiryntu. Minotaur pożerał ofiary z ludzi .

Orfeusz i Eurydyka

Mit o Orfeuszu i Eurydyce porusza następujące tematy:

A) Ogromna rola muzyki w świecie starożytnych Greków. Muzyka ma moc sprawczą- śpiew

i gra na lirze Orfeusza wzruszają ludzi, zwierzęta, drzewa i skały. Orfeusz oczarował nawet władców podziemi.

B) Miłość jest wieczna, silniejsza niż śmierć. Orfeusz z tęsknoty za swą zmarłą żoną, Eurydyką, nie bał się narazić na największe niebezpieczeństwo.

C) Przestroga , aby nie oglądać się za siebie, bo to jest przyczyną zguby człowieka

Orfeusz jest archetypem poety.